

Пытанні і заданні

1. Удакладніце ў інфармацыйных крыніцах, якія дадатковыя меры па перапланіроўцы ландшафту былі прыняты, каб умацніць абараназдольнасць Лідскага замка. Якая роля пры гэтым адводзілася вадзе?

2. Пасля сучаснай рэканструкцыі Лідскага замка і частковага аднаўлення воднай сістэмы збудаванні набылі асаблівы маляўнічы выгляд. Разгледзьце фотаздымкі Лідскага замка з розных ракурсаў у інфармацыйных крыніцах і на кампакт-дыску. Які бок замка найбольш вас уражае?

3. Падрыхтуйце вуснае паведамленне пра адну з веж Навагрудскага замка. Даведайцеся пра функцыянальнае прызначэнне выбранай вамі вежы, пра асаблівасці яе знешняга выгляду.

4. Назавіце асноўныя прыёмы беларускага храмавага дойлідства, якія сведчаць пра абарончую функцыю збудаванняў. У гэтым вам дапаможа запаўненне табліцы, у якой неабходна ахарактарызаваць асноўныя элементы храма.

Асноўныя элементы храма	Характарыстыка асноўных элементаў храма
Сцены	
Вокны	
Вежы	
Аб'ём і планіроўка	

Творчая майстэрня

5. Выраз «Белая вежа» ў нашай краіне вельмі распаўсюджаны. Даведайцеся ў інфармацыйных крыніцах, чаму Камянецкую вежу называюць «Белай вежай». Падрыхтуйце ілюстраванае апавяданне з прыкладамі сучасных архітэктурных аб'ектаў, устаноў, дызайнерскай прадукцыі, дзе выкарыстоўваецца гэтая назва.

§ 11. Візантыйскія і заходнееўрапейскія традыцыі ў мастацтве беларускіх зямель

У мастацтве беларускіх зямель у XIV—XVI стагоддзях адбываліся істотныя змены. Візантыйскія традыцыі існавалі поруч з еўрапейскімі тэндэнцыямі, што ўсё больш умацняліся, і арыгінальнымі рысамі, якія фарміраваліся на аснове мясцовай культуры.

Беларускі ікананіс. Пра цесныя сувязі мастацтва беларускіх зямель з візантыйскімі традыцыямі сведчыць абраз *Маці Божай «Замілаванне»*. Лічаць, што яго ў XV стагоддзі стварыў грэка-візантыйскі мастак *Нікас Ламбўдзіс*. Доўгі час абраз знаходзіўся ў Мікалаеўскай царкве горада Маларыты. Мастак паказаў маці, якая прыціскае да сябе дзіця, на залатым фоне. Вобраз напоўнены

ўсёабдымнай любоўю і пяшчотай. Вытанчаныя рысы і грацыёзная пастава робяць вобраз Маці Божай адухоўленым. Для стварэння абраза выкарыстоўваліся пігменты з расцёртых каштоўных камянёў, якія надаюць выяве асаблівае свячэнне.

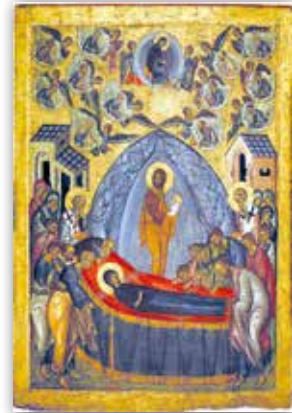
Абраз «Успенне Маці Божай» называюць «Блакітнае Успенне». Гэта звязана з колеравай гамай палатна: ікона быццам залітая яркім святлом; большую частку кампазіцыі займае міндалепадобная блакітная *мандорла* — адмысловая форма німба. Насычаныя колеры ўзаемадзейнічаюць, ствараючы эфект напружанасці ў журботны час. Шматлікія персанажы выразныя і эмацыянальныя. Кожны іх жэст падпарадкоўваецца агульнаму рытму выявы. Да пачатку XX стагоддзя абраз, напісаны, хутчэй за ўсё, грэчаскім мастаком, знаходзіўся на тэрыторыі Беларусі, а сёння з'яўляецца адным з каштоўных экспанатаў Траццякоўскай галерэі ў Маскве.

З часам стыль беларускага ікананісцы набываў усё больш самабытныя рысы. Яго адрознівалі багацце арнаментальнай аздобы, яркі каларыт. Дакладная святлоценная мадэліроўка твараў і рук персанажаў спалучалася з умоўнай, плоскаснай выявай іх вопраткі. Пісалі абразы ў XVI стагоддзі на дошках, пакрытых тоўстым слоём *ляўкаса* — мелавога грунту. Фон упрыгожваўся рэльефнымі разьбянымі ўзорамі, якія пакрываліся золатам, срэбрам ці вохрай.

Некаторыя персанажы надзяляліся індывідуальнымі рысамі, як, напрыклад, у *абразе «Святая Параскева»*, што быў знойдзены ў пачатку XX стагоддзя ў Слуцкім раёне, а сёння захоўваецца ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь у Мінску. У творы выкарыстана аб'ёмнае мадэляванне твару. Мастак надаў ліку святой некаторую непасрэднасць і характэрную дэкаратыўнасць, якая праявілася ў буйным разьбяным арнаменце і яркім каларыце.

Маці Божая
«Замілаванне». Абраз
(XV ст.)

Успенне Маці Божай.
Абраз (XV ст.)

Святая Параскева.
Абраз (XVI ст.)

Параўнайце абраз Маці Божай «Замілаванне» з Маларыты і абраз «Маці Божая Адзігітрыя Іерусалімскаая» з Пінска, прадстаўленыя ў параграфу і на кампакт-дыску. Якія адрозненні можна заўважыць у творах грэчаскага і мясцовых майстроў?

Кніжная мініяцюра. У кніжнай мініяцюры XIV стагоддзя панавалі «звярыны стыль». Для яго характэрныя камбінацыі мудрагелістых выяў фантастычных жывёл і людзей. Часам у дэкары ініцыялаў выкарыстоўваліся нават жанравыя сцэнкі. Напрыклад, на старонках Мсціжскага Евангелля, якое, магчыма, было створана ў Мінску, а затым захоўвалася ў царкве вёскі Мсціж, мы бачым забаўныя выявы людзей, занятых паўсядзённымі клопатамі: адзін з іх працуе рыдлёўкай, побач з другім гусак.

Ініцыялы
Мсціжскага
Евангелля (XIV ст.)

Шырокім колам тэм і арыгінальнай трактоўкай вылучаецца *Лаўрышаўскае Евангелле*. У ім праяўляецца цікавасць мастакоў да выразных сродкаў жывапісу і імкненне да рэалістычнай перадачы вобразаў. Акрамя выяў евангелістаў у рукапісы ёсць мініяцюры з лікамі святога Іова і архангела Міхаіла. Жыццёвай пераканаўчасці вобразаў мініяцюрыст дасягае за кошт свабоднай кампазіцыі фігур і выразных жэстаў персанажаў.

Адзін з самых яркіх помнікаў рукапіснай кнігі XV стагоддзя — *Радзівілаўскі (або Кёнігсбергскі) летапіс*. Ён доўгі час

Архангел Міхаіл. Мініяцюра
Лаўрышаўскага Евангелля (XIV ст.)

Мініяцюры Радзівілаўскага
летапісу (XV ст.)

захоўваюся ў бібліятэцы князёў Радзівілаў у Нясвіжы, а затым — у горадзе Кёнігсбергу. Кніга змяшчае летапісны звод «Аповесць мінулых гадоў», дапоўнены запісамі да 1206 года. У шматлікіх мініяцюрах нібы ажывае старажытная гісторыя: на іх паказаны важныя гістарычныя падзеі, асаблівасці побыту і свят.

Разгледзьце сярэдневяковыя мініяцюры. Чым, на ваш погляд, адрозніваюцца выявы персанажаў майстроў XIV стагоддзя (Мсціжскае і Лаўрышаўскае Евангеллі) і XV стагоддзя (Радзівілаўскі летапіс)?

Сярэдневяковыя традыцыі ў скульптуры. Старажытныя традыцыі працягвалі развівацца ў мастацтве дробнай пластыкі, напрыклад пры вырабе мініяцюрных абразкоў.

У абразках, створаных *свяшчэннікам Ананіям*, ва ўстойлівай мастацкай традыцыі ярка праяўляецца аўтарскі пачатак. Мяркуюць, што абразкі Ананіі былі часткамі драўлянага складня, заказанага на мяжы XV—XVI стагоддзяў для пінскага князя Фёдара Яраславіча. Мініяцюрныя памеры абразкоў (6,6 см × 5,1 см × 0,4 см) не перашкодзілі майстру ўвасобіць складаны ідэі. Так, абразок «*Святы*» прадстаўляе найважнейшыя праваслаўныя святы, звязаныя з падзеямі жыцця Хрыста і Багародзіцы.

Ананія. Святы. Абразок (1499—1522 гг.)

Статычным і стрыманым паўстае *вобраз святога Грыгорыя Багаслова* ў скульптуры з Полацка. У творы надзвычай рэалістычна адлюстраваны індывідуальныя рысы персанажа. Грыгорый Багаслоў, які сядзіць у крэсле гатычнага стылю, паказаны чалавекам мудрым і глыбокім.

Спакойная пастава спалучаецца з яго эмацыянальным станам, перададзеным у міміцы. Прадвесцем новага светапогляду, для якога характэрная ўвага да ўнутранага свету чалавека, можна лічыць напружаную думку, што адлюстроўваецца ў абліччы святога.

Параўнайце абразок і скульптурную кампазіцыю. У чым вы бачыце іх адрозненне?

Святы Грыгорый Багаслоў.
Скульптурная кампазіцыя з Полацка, Беларусь
(пачатак XVI ст.)

Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. З XV стагоддзя на беларускіх землях узніклі першыя аб'яднанні рамеснікаў. Гарады сталі цэнтрамі рамеснай вытворчасці. Гэта паўплывала на ўзровень рамеснага майстэрства, тэхналогіі стварэння вырабаў і, адпаведна, на іх якасць.

Пацір з
Петрапаўлаўскай
царквы г. п. Ружаны,
Беларусь (пачатак
XVI ст.)

Пояс (канец XIV — XV ст.)

Абклад
Лаўрышаўскага
Евангелля
(XVI ст.)

Сапраўдным творам ювелірнага мастацтва былі паясы, якія займалі ў касцюме рыцараў важнае месца. Пояс сімвалізаваў рыцарскі гонар, і ў баявых умовах менавіта да яго падвешвалі меч. Паясы або былі скуранымі, упрыгожанымі накладкамі з каштоўных металаў, або складаліся з металічных звёнаў. Адзін з такіх паясоў быў знойдзены каля вёскі Літва Маладзечанскага раёна. Спражка і наканечнік пояса выкананы ў гатычным стылі, а астатнія дэталі маюць усходнія матывы. Стыль выканання сведчыць пра тое, што пояс быў створаны немясцовымі майстрамі і ў якасці падарунка ці трафея мог трапіць да высокапастаўленай асобы.

Найлепшыя вырабы ствараліся для культавых патрэб. Вытанчаныя строгія формы ўласцівы *паціру* з *Петрапаўлаўскай царквы* гарадскога пасёлка Ружаны. Ніжняя частка паціра ў выглядзе шасці пялёсткаў пераходзіць у выцягнутую тонкую ножку, якая падтрымлівае конусападобную чашу ў ажурным «кошыку». Такія формы нагадваюць вытанчаныя архітэктурныя элементы гатычных храмаў.

Багатае аздабленне мелі абклады кніг, аформленыя чаканкай. Асаблівай увагі заслугоўвае *пераплёт Лаўрышаўскага Евангелля*, створаны пазней за саму кнігу. На срэбным абкладзе, дэкарыраваным каштоўнымі камянямі, створаны вобраз заступніка воінаў святога Дзмітрыя Салунскага.

Пра якія віды мастацкай апрацоўкі металу, што выкарыстоўваліся беларускімі майстрамі XIV—XVI стагоддзяў, вы даведаліся?

Культура сярэднявечавага перыяду на землях Беларусі прайшла складаны шлях ад засваення традыцый візантыйскага мастацтва да творчага пераасэнсавання заходнееўрапейскіх стыляў. Мясцовыя майстры і мастакі шукалі сваю мастацкую манеру, успрымаючы ўсё найлепшае ад усходняга і заходняга свету, узбагачаючы прыўнесеныя традыцыі і ствараючы сапраўды самабытныя творы.

Пытанні і заданні

1. Разгледзьце творы мастацтва, прадстаўленыя ў параграфу. Ахарактарызуйце адзін з іх, звяртаючы ўвагу на еўрапейскія і візантыйскія запазычанні, а таксама на асаблівасці каларыту беларускага мастацтва.

2. Познаёмцеся з мініяцюрамі Радзівілаўскага летапісу на дадатковай старонцы. Навукоўцы адзначаюць, што персанажы мініячюр больш адпавядаюць часу стварэння твораў, а не таму перыяду Старажытнай Русі, які апісваецца ў летапісе. Напрыклад, элементы касцюма, дэталі побыту на мініяцюрах характэрныя для XV стагоддзя. У якіх мініяцюрах сярэднявечавай Еўропы вы ўжо сустракаліся з падобнай з'явай?

3. Познаёмцеся з прыкладамі ікананісу ў параграфу і на кампакт-дыску. Які тып арнаменту характэрны для ікон — геаметрычны або раслінны? Як вы думаеце, чаму?

Творчая майстэрня

4. Бітва на Нямізе — найважнейшая падзея ў беларускай гісторыі. Яна стала сюжэтам для работ многіх беларускіх мастакоў. Разгледзьце мініяцюру «Бітва на Нямізе» з Радзівілаўскага летапісу на кампакт-дыску і карціну «Бітва на Нямізе» Міхаіла Басалыгі ў інфармацыйных крыніцах. Звярніце ўвагу на асаблівасці сюжэта і кампазіцыі. Дакажыце, што сучасны мастак быў натхнёны ілюстрацыяй з летапісу на гэтую тэму.

